

1
X
1
=

De hybride ontwerper

Als ik straks afstudeer als grafisch ontwerper beheers ik twee disciplines die constant met elkaar verbonden zijn en invloed hebben op elkaar: Fotografie en Grafisch ontwerp. Het zijn van een hybride ontwerper is het startpunt van mijn scriptie. Ik wil op de witte lijn staan op een voetbalveld tussen twee vakken, of bij de ijsbaan op de middenlijn de pionnen wegschaatsen. Maar ik wil ook ervan af durven stappen en er 100 procent voor gaan om deze tussenlijn constant te vervormen en samen te laten voegen tot iets nieuws en speels. Deze tussenlijn kan een scheiding zijn, een limitatie of laat je *out of the box* denken. Het geeft je nieuwe inzichten. Wat zijn termen voor mensen die meerdere disciplines beheersen en wat houdt de term hybride nu eigenlijk in? Ik wil in de wereld stappen van enkele hybride ontwerpers in het verleden die mij en andere ontwerpers kunnen inspireren. Maar ook werk dat in eerste instantie geen gevoel oproept dat het grafisch ontwerp is maar toch van mensen afkomstig is die grafisch ontwerp hebben gestudeerd, of meerdere creatieve disciplines beheersen is interessant om naar te kijken. Is het mogelijk om te zien dat het ene het ander beïnvloed in hun werk? Zijn er regels voor een hybride ontwerper? Of zijn het juist de personen die regels verbreken en spelen met de grenzen van de disciplines. En wie zijn de hedendaagse hybride ontwerpers? Wat is de relatie tussen fotografie en grafisch ontwerp tegenwoordig? In mijn onderzoek vraag ik mij af wat mijn positie is als hybride ontwerper. De positie waarbij fotografie en grafisch ontwerp met elkaar zijn verbonden. Maar ook de positie van de hybride ontwerper in de hedendaagse kunst. Wat kan ik meegeven aan de lezer van mijn scriptie over de positie van de hybride ontwerper?

I. Mengvorm van disciplines

Je bent een grafisch ontwerper, fotograaf of een beeldend kunstenaar. Maar hoe noem je iemand die meerdere disciplines beheerst? Dit hoofdstuk richt zich op diverse termen die een relatie hebben met het beheersen van diverse disciplines, de verschillen en overeenkomsten.

De term hybride is een combinatie van twee technieken zoals bijvoorbeeld analoog en digitaal. Het wordt ook wel een mengvorm of kruising genoemd. Het doet denken aan de hybride auto die aangedreven wordt door twee krachtbronnen. Hybride is altijd een combinatie van twee dingen die samenwerken of samensmelten. Een voorbeeld van hybride bij dieren is een kruising van een schaap en geit, je krijgt dan een gaap. Wat zal je dan krijgen als je een fotograaf kruist met een grafisch ontwerper? Hybride kunstvormen breiden de mogelijkheden uit voor experiment en innovatie. Een nieuwe benadering naar disciplines en mogelijkheden. In mijn scriptie focus ik vooral op de term hybride. Het laten samenwerken van twee krachtbronnen. In dit geval de twee disciplines fotografie & grafisch ontwerp. De term hybride voelt als de toekomstige term die past bij de ontwerpers van de 21e eeuw en de moderne kunst.

Een *Polymath* is een persoon bij wie zijn deskundigheid overspant over een groot aantal verschillende vakgebieden. De term werd gebruikt om grote denkers zoals Leonardo da Vinci te omschrijven. In een statement van Leon Battista Alberti ¹ staat: *'A man can do all things if he will'*. Een basisprincipe waarbij mensen alle kennis moeten omarmen en hun capaciteiten zo volledig mogelijk moeten ontwikkelen. Een andere optie is: "Man van alles, meester van niks". Dit is een stijlfiguur ² dat verwijst naar een persoon die bekend is met veel vaardigheden, maar geen èèn in het bijzonder. In het Nederlands heeft "Manusje-van-alles" dezelfde betekenis, Maar deze persoon is een klusjesman die diverse kleine vaardigheden beheerst zoals het verven van een muur. Een discipline is een bepaalde richting, bijvoorbeeld in de kunst. Maar het is ook een rollenspel. Een rollenspel tussen een juf en een leerling, of tussen een fotograaf en grafisch ontwerper. Discipline houdt ook in dat je jezelf aan het werk kunt zetten om een scriptie te schrijven of op te staan om naar school te gaan. Bij kunstdisciplines vervagen de grenzen steeds meer. Interdisciplinair is een samenwerking tussen verschillende disciplines. Het begrip interdisciplinariteit betekent letterlijk 'tussen de disciplines'. Je beperkt je niet alleen tot je eigen discipline of vakgebied maar er wordt een tussenpositie gecreëerd. Interessant is dat na een langere periode die combinatie van disciplines zelf ook weer een nieuwe discipline kan worden. Ook het woord Multidisciplinair mag niet ontbreken. Hierbij is het noodzakelijk om kennis te combineren van verschillende disciplines. Maar het grootste verschil met interdisciplinair is dat het een samenwerking is van kunstenaars uit verschillende stromingen zoals een grafisch ontwerper met een architect. Zodra kunstenaars van verschillende disciplines met elkaar gaan werken ontstaat er multidisciplinaire kunst.

Het belangrijkste verschil tussen hybride en interdisciplinariteit is de combinatie van krachtbronnen die samen tot een werk komen tegenover de samenwerking van verschillende disciplines en mensen die tot een werk komen. Hybride is dus eigenlijk weer een volgende stap. Maar ook de term grafisch ontwerp is een breder begrip geworden. Het is niet meer enkel boekdrukkunst en letters zoals omschreven in de oude woordenboeken, maar ook een verzamelnaam voor verschillende disciplines bij elkaar. Grafisch ontwerp wordt een mengvorm van vakgebieden. Hij of zij bouwt websites en heeft kennis van beeld, werkt zowel analoog als digitaal wordt steeds meer de *polymath* van de kunst en de man van alles. Een nieuwe term die past bij deze tijd is Postmedium. Postmedium is een tijd waarin de keuze van het medium er niet meer toe doet. Medium wil zeggen de manier waarmee informatie wordt overgebracht zoals boeken, tijdschriften radio, televisie, film maar ook tegenwoordig het internet en social media. Post betekent letterlijk 'na', dus in de toekomst. Zoals het bij stromingen vaak gebruikt werd om een volgende fase van een stroming aan te duiden zoals het

1. Een Italiaanse schilder, dichter, taalkundige, filosoof, cryptograaf, musicus en architect uit de Italiaanse renaissance.

2. Een afwijking van het normale taalgebruik om een speciaal effect te bereiken.

postmodernisme wordt er nu bedoeld dat het medium er in de toekomst niet meer toe doet en de grenzen flexibel zijn bij de keuze hiervan. De fotograaf en grafisch ontwerper van nu werken in diverse media.

Fotografie en grafisch ontwerp hebben al een sterke relatie als we kijken naar de betekenis van de woorden. Het woord grafisch ³ is afkomstig van het woord grafiek ⁴. Fotografie staat in de lijst van druktechnieken binnen de term grafiek. Fotografie betekent afgeleid van het Grieks: schrijven met licht. Waarbij vooral het woord 'graffo' (schrijven) weer een relatie heeft met grafiek. Daar wordt het omschreven als: grafische figuren en schrijftekenen in de schrijfkunst. Het schrijven met licht als techniek bij fotografie in samensmelting met het schrijven van grafische figuren, lijnen en voorstellingen. De discipline fotografie wordt omschreven met subthema's zoals portret, landschap, architectuur fotografie enzovoort. Maar het kan ook de verschillende vormen van lichttoepassing aangeven. Fotografie wordt omschreven als de zuiverste benadering met de werkelijkheid. De discipline grafisch ontwerp draait kort gezegd om het ontwikkelen van concepten voor de visuele communicatie. Hierbij worden verschillende media toegepast. De link met drukwerk is iets van het verleden en het pre-digitale tijdperk. Zij oefenen hun beroep op allerlei manieren uit. De discipline grafisch ontwerpen omvat, kortom, alles wat er in het grafisch ontwerpen gebeurt en iedereen die daar een rol in speelt. Zowel grafisch ontwerp als fotografie behoren tot de toegepaste kunst. Toegepaste kunst is de esthetische vormgeving van functionele voorwerpen. Beide disciplines hebben dezelfde houding en hetzelfde doel, maar toch verschillen ze van elkaar. Is de artistieke vrijheid in verhouding als het gaat om toegepaste kunst? De fotograaf moet zich houden aan het beeld of concept wat er verwacht wordt, en de grafisch ontwerper creëert een ontwerp of goede compositie om een boodschap over te brengen in bijvoorbeeld een poster. Fotografie kan worden toegepast in grafisch ontwerp als element in een poster. Maar grafische technieken kunnen ook toegepast worden in fotografie.

Naast toegepast is er ook autonoom. Autonoom wil zeggen dat je de vrijheid hebt en eigen keuzes kunt maken. Als hybride ontwerper die zelf fotografeert ben ik dus eigenlijk zowel autonoom als toegepast in mijn werk. Waar ligt die grens tussen autonoom en toegepast werk? Ik heb de vrijheid om te bepalen of ik mijn autonome foto's ga toepassen in een publicatie of niet. Natuurlijk niet in elk geval is die keuze aanwezig, maar ik heb wel de kracht om van mijn autonome foto's zelf een boek te maken en als functioneel voorwerp uit te brengen. Zonder de grafisch ontwerper komen de foto's niet in tijdschriften of andere media terecht. En stel je voor dat een willekeurige ontwerper jou autonome beelden van internet plukt en toepast in een poster voor een campagne, waar ligt dan nog de grens tussen autonoom en toegepaste kunst? Het zijn twee termen die ook meegroeien met de tijd en de vervormingen van de disciplines.

3. Op de vormgeving van drukwerk betrekking hebbend.

4. 1: is een voorstelling van het verband tussen van elkaar afhankelijke grootheden d.m.v. lijnen of vlakken.

2: alle kunstwerken, die gemaakt zijn volgens verschillende kunsttechnieken, welke gemeen hebben dat ze het de kunstenaar (graficus) mogelijk maken om zijn kunstwerk door middel van een drukpers te vermenigvuldigen.

M. Philippa e.a. (2003-2009)
Etymologisch Woordenboek

2. Het hybride verleden

Een beknopt onderzoek in het verleden. In welke stromingen werden fotografie en grafisch ontwerp op krachtige manieren samengebracht? Bij elke stroming komen enkele kunstenaars aan bod en hun werk.

2.1 | Tijdens de Dada periode (1916-1920) ontwikkelde enkele kunstenaars een nieuwe context om foto's te gebruiken in de vorm van een fotomontage. Om krachtige politieke beelden te creëren kozen ze bekende persfoto's en reorganiseerde zij deze beelden dat hun betekenis radicaal veranderde en een sterke boodschap konden overbrengen. De werken werden samengesteld uit geknipte stukken pers, affiches, catalogi, kaartjes en ander gedrukt materiaal. Door de ontwikkeling in nieuwe print methodes werden de fotomontages wijdverspreid en vaak gebruikt in reclame en commerciële ⁵ fotografie. Het proces van het maken van een compositie door het combineren van meerdere foto's wekte de illusie van een nieuw beeld.

Raoul Hausmann (1886-1971), één van de oprichters van de Berlijnse Dada groep ontwikkelde fotomontage als een instrument van satire ⁶ en politiek protest. Volgens de omschrijving ⁷ wordt de kunstcriticus in de collage aangeduid met een stempel als George Grosz, een ander lid van de groep. Het is waarschijnlijk een anoniem figuur uitgesneden uit een magazine. Het Duitse bankbiljet achter de nek van de criticus doet vermoeden dat hij wordt gecontroleerd door kapitalistische krachten. De woorden op de achtergrond maken deel uit van een gedicht poster gemaakt door Hausmann die worden opgeplakt op de muren van Berlijn. Zijn fotomontage [fig. 1] is gemaakt met inkt en krijt op een poster met een gedicht. Er ontstaat een sterk statement door de combinatie van druktechnieken en goede bekende nieuwsfoto's. Door ze op een nieuwe manier te combineren, ontstaat een hybride werk met een duidelijke boodschap. Fotomontage werd ook voor het eerst toegepast in het constructivisme (1919-1934). De constructivistische kunstenaars waren nauw betrokken bij de socialistische revolutie in Rusland, en vroege Sovjet-propaganda behoort tot de eerste ontwerpen die de radicale vormtaal van de avant-garde gebruiken in massacommunicatie. Varvara Stepanova (1894-1958), een Russische constructivist, was een schilder, ontwerper en fotograaf. In haar fotomontages is alles zorgvuldig opgebouwd. Zij gebruikte enkel drie kleurtönen. Ze combineert zwart en wit met sepia foto's en verbindt rode geometrische vormen om een structuur te vormen in de compositie. In haar fotomontage [fig. 2] wordt een complete boodschap verteld rondom de gebeurtenissen in Rusland ⁸ We zien in de collage het grote portret van de leider Lenin, hij is gecropt en vergroot, zijn ogen kijken naar links alsof hij de toekomst in kijkt. Hij is gelinkt door de draden met de mensen massa om hem heen. Een mooi voorbeeld waarbij elk detail een rol speelt en de krachten van elk individueel onderdeel wordt toegepast om een duidelijk verhaal te vertellen. In Nederland worden deze fotomontage technieken toegepast door vormgevers zoals Piet Zwart en Paul Schuitema.

⁵ Met het doel om geld te verdienen, op handel gericht

⁶ Spottende imitatie

⁷ Tate Modern, sept. 2006

⁸ Jessica Watson, "Varvara Stepanova, The Results of the First Five-Year Plan," 9 Augustus 2015.

2.2 | De nieuwe typografie en de nieuwe fotografie ontwikkelde zich in 1920 tot 1940. Hybride ontwerpers uit deze tijd zijn Piet Zwart en Paul Schuitema. Zij hebben zich ingezet om zowel op fotografisch gebied als op het gebied van grafisch ontwerp vernieuwing te brengen. Paul Schuitema (1897-1973) was een grafisch ontwerper maar ook actief in typografie, fotografie, het maken van meubels, architectuur, schilderen, lithografie en film. Hij heeft met zijn experimentele gebruik van fotografie een belangrijke bijdrage geleverd aan de Nieuwe Fotografie beweging. Hij staat bekend om zijn innovatieve gebruik van fotomontage en gebruik van kleur. Hij was een hybride ontwerper die een diversiteit aan disciplines beheerste en op alle vlakken indruk heeft gemaakt of iets heeft achtergelaten. Hij is één van de eerste docenten geweest op de Koninklijke academie voor beeld kunsten in Den Haag. Hier leerde hij zowel fotografie als grafisch ontwerp.⁹ Zijn kennis met beeld, typografie en kleur vallen samen in zijn werk [fig. 3] Het diverse werk van Schuitema laat zien hoe disciplines samensmelten. Schuitema zei rond 1927: *‘Omdat ik een hekel aan tekeningetjes had greep ik naar de foto’*¹⁰. Bij hem werd de foto gelijkwaardig aan de tekst. Vernieuwing van de fotografie en typografie was noodzakelijk. Hij maakt ook een vergelijking die de verandering van toen helder in beeld brengt. Gisteren ging het om artistiek, symbolisch, fantastisch, onmaatschappelijk, lyrisch, passief, romantisch, esthetisch, theoretisch, ambachtelijk, met andere woorden: kunst. En vandaag de dag gaat het meer om de werkelijkheid: Reëel, direct, fotografisch, zakelijk, concurrerend, argumenterend, actief, actueel, doelmatig, praktisch en technisch¹¹. Maar ook twijfel speelt af en toe een rol in zijn processen. Er zijn momenten dat andere ontwerpers terugvallen naar de getekende illustratie. Maar als hij meeding en de twijfel toesloeg was hij degene die terugkeerde naar zijn eigen ideeën, met succes. Het werk van de andere ontwerpers was teleurstellend. Het is goed om te lezen hoe hij is omgegaan met deze twijfels, de neiging om mee te gaan met de rest blijft altijd aanwezig maar door zijn eigen pad te kiezen en weer terug te gaan naar zijn eigen visie blijft hij erbovenuit steken. Bij zijn serie werk voor beeldboeken [fig. 4] maakt hij optimaal gebruik van de beeldende mogelijkheden van de fotografie en de druktechniek. Volgens hem ontstonden er sterk ruimtelijke beelden door de combinatie van zwart/wit, steunkleuren en veel gebruik van fotografische close-ups. *Monotypical* [fig. 5] is een foto gemaakt door Schuitema als grafisch ontwerper. Zal zijn grafische kennis invloed hebben gehad op de keuze van zijn compositie en lijnenspel? We zien spannende schaduwen en een ritme van stippen. Zijn fotovisie, manier van kijken, kan invloed hebben op ander werk. Om praktische redenen is Schuitema begonnen zelf te gaan fotograferen en al experimenterend moest hij de technische vaardigheden onder de knie zien te krijgen. Hij had de behoefte om zelf te gaan fotograferen, zonder echte vakopleiding en heeft zich snel ontwikkeld tot een bekende fotograaf. Door dit soort experimenten en het trainen van zijn fotovisie ontwikkelde hij zich uiteindelijk zo snel dat hij al gauw werd uitgenodigd voor tentoonstellingen. Je ziet in deze foto [fig. 6] van Schuitema een compositie van organische bomen met fraaie vormen die ontstaan zijn bij de jarenlange groei van deze bomen. De dynamiek en beweging van de bomen trekt de aandacht. Er ontstaat een nieuwe kijk op de alledaagse werkelijkheid. Misschien heeft Schuitema deze compositie weer gebruikt als inspiratie voor ander grafisch werk. Beide disciplines waren toe aan vernieuwing.

De collega van Schuitema, Piet Zwart (1885-1977) was een Nederlandse fotograaf, boekband ontwerper, typograaf en industrieel ontwerper. Hij wordt vaak benoemd als pionier van de moderne typografie binnen Nederland. Zijn werk is herkenbaar door de primaire kleuren, geometrische vormen, strakke diagonaal geplaatste letters en een vroeg gebruik van fotomontage¹². In navolging van Laszlo Moholy-Nagy en Jan Tschichold schreef Zwart een principiële¹³ tekst over de actuele typografie en de rol die de fotografie daarin moest spelen. Niet langer was een foto einddoel, voortaan zou de foto onderdeel zijn van een grafisch massaproduct. De tekst van Zwart zou verschijnen in een door hem foto-grafisch verzorgd reclameboek. Helaas durfde de directie de uitgave op het laatste moment niet aan. De drukkerij schrok erg van de extreme vormgeving. De achtergrondfoto [fig. 7] was een lichtblauwe afbeelding van een boek waarbij de bladzijdes omgebogen zijn. Blijkbaar was dit voor de drukkerij te extreem¹⁴. Ook het feit dat hij zelf het boek had willen vormgeven en uitbrengen is fascinerend. Volgens Zwart werkte de oude typografie vlak en statisch. Het gebruik van houtsnede of illustraties was alleen maar als bijkomstigheid en niet als vormend deel van het geheel. De toepassing

9. Blogpost, Bint, 5 aug. 2010

10. Dick Maan, Paul Schuitemabeeldend organisator, blz. 27

11. Dick Maan, Paul Schuitemabeeldend organisator, blz. 29

12. Wikipedia, 6 nov 2016

13. Volgens een overtuiging of principe. wat te maken heeft met bepaalde basisideeën.

14. Kees Broos, Piet Zwart [1885-1977] blz. 9

van fotografie als nieuw element in de compositie maakte de nieuwe typografie dynamisch en ruimtelijk. Juist in het contrast tussen deze twee elementen ligt het actieve element in de compositie. Volgens hem leert fotografie ons de wereld op een geheel nieuwe manier te bekijken. Hij spreekt daardoor liever van een fotovisie ¹⁵. Hij heeft tijdens opdrachten voor onder andere de NFK (Nederlandse kabelfabriek Delft) eerst foto's van andere gebruikt en is even later ook zelf gaan fotograferen om zijn opdrachtgever te overtuigen, wat ook lukte en werd uitgebreid. Vervolgens kon hij de PTT (Staatsbedrijf der Posterijen) ook overtuigen om foto's te gebruiken op postzegels. Een gewaagde gedachte, want de postzegel verkeerde toen nog in de wat verheven sfeer van de grafisch kunsten. Een voorbeeld van zijn werk waarbij hij een nieuwe techniek heeft aangeleerd is een fotogram ¹⁶ voor een poster en affiche voor *'Scheveningen Radio'* [fig. 8]. Bizar is te lezen dat dit affiche niet werd uitgevoerd ¹⁷. Dit voorbeeld geeft een beeld van een ontwerper die lef heeft. Hij treedt buiten zijn grenzen, en voelt ook regelmatig de consequenties. Dat het ontwerp als te extreem of nieuw wordt aangezien waardoor het niet wordt gepubliceerd. Een ander werk is *Sigaret en as in lichtcirkel* [fig. 9]. De invloed van zijn grafische kennis is naar mijn mening duidelijk terug te zien in deze foto. De dynamische lijnen en de compositie van de objecten in balans met wit en zwart, en net nog even een paar objecten buiten de cirkel laten vallen. In dezelfde setting als de foto met de sigaret en as heeft hij een foto geschoten [fig. 10] van een paar loden letters in 1931. Deze foto hoort bij een serie in de letterzetterij³, bedoeld voor het nooit verschenen reclameboek. Bij deze foto wordt een link gemaakt met Paul Schuitema, hij heeft in 1929 ook twee foto's gemaakt van zetletters ¹⁸. Wat mooi is om te zien is de foto en het eindontwerp naast elkaar. Diverse disciplines door dezelfde man uitgevoerd. De tekst van de drukker als een diagonaal die de diagonaal van de foto kruist. Het spelen met contrast zowel in de foto als in de typografie. De ene discipline vult de andere aan in zijn werk. Nog even terug naar de fotomontage, want het is belangrijk om goed te realiseren dat het allemaal analoog wordt gemaakt. Zo zie je Zwart aan het werk [fig. 11] met een tafel vol prints van foto's om een grote collage in elkaar te plakken voor Bruynzeel ¹⁹. Het toont aan hoe intensief het kan zijn en het werk achter zulke werken. Zijn eigen manier van kijken is bepalend voor de eindcompositie van het werk.

15. Kees Broos, Piet Zwart [1885-1977] blz. 149

16. Fotografisch beeld zonder gebruik een camera of film. Het eindresultaat ontstaat door het lichtgevoelig materiaal wel of niet af te dekken en daarna te belichten.

17. Kees Broos, Piet Zwart [1885-1977] blz. 50

18. Kees Broos, Piet Zwart [1885-1977] blz. 77-81

19. Kees Broos, Piet Zwart [1885-1977] blz. 34-35

2.3 | De Zwitserse stijl, ook wel de internationale typografische stijl genoemd, beïnvloedde grafisch ontwerp extreem in de jaren 60 en 70. De fotografie werd gebruikt met hoog contrast en vaak in zwart en wit. De fotografie was objectief, dat wil zeggen dat het gebaseerd is op feiten en niet op meningen, met heldere fotografie. Visuele kenmerken van deze stijl zijn een asymmetrische organisatie en elementen zijn via een grid geplaatst ²⁰.

Joseph Müller-Brockmann (1914-1996) was een Zwitserse grafisch ontwerper. Hij studeerde architectuur, grafisch ontwerp, kunstgeschiedenis maar is ook gespecialiseerd in fotografie. Zijn werk is herkenbaar aan de simpele ontwerpen en zijn schone gebruik van typografie, vormen en kleuren. Zijn werken [fig. 12-13] laat het gebruik van fotografie zien in combinatie met de simpele typografie in deze tijd ²¹.

20. Kunstbus, Joost Bre, 7 feb. 2011

21. Philip B. Meggs, Meggs' History of Graphic Design. blz. 282-283

2.4 | De Meester van alle disciplines. Klaus Baumgärtner (1948-2013) was een beeldend kunstenaar, grafisch ontwerper en schrijver. Hij was een gedreven, gerespecteerd en geliefd docent bij vele afdelingen op de kunstacademie in Den Haag. Zoals bij de afdelingen grafisch ontwerpen en beeldende kunst.

Baumgärtner creëerde veelzijdig werk, grote sculpturen, foto's, collages en schilderijen. Hij wilde niet worden ingedeeld bij een bepaalde kunststroming. Zijn creaties zijn niet conceptueel, maar gebaseerd op dingen die echt bestaan. Baumgärtner observeerde en keek op een unieke manier naar de wereld om hem heen. Zo had hij een voorliefde voor alledaagse dingen. In gebruiksvoorwerpen zag hij bijvoorbeeld sporen van menselijke aanwezigheid, zoals krassen en reparaties, en riepen objecten en materialen herinneringen en associaties bij hem op. Voorwerpen uit zijn omringende wereld isoleerde en bewerkte hij, onttreed ze van hun functie en maakte ze los uit hun oorspronkelijke context, waardoor alledaagse objecten tot iets nieuws worden gemaakt ²². Meester zijn in alle disciplines die je beoefend kan een doel zijn waar je naar streeft. Successen op diverse gebieden en geen scheidingslijn die je tegenhoudt om de dingen die je het liefst doet te combineren. Het is fascinerend om over Baumgärtner te lezen. Ik voel gelijkenissen met mijn eigen interesses en had deze man graag willen ontmoeten. Zelf fotografeer ik ook liever objecten dan mensen want objecten kunnen veel vertellen. Het alledaagse als inspiratie voor een hybride ontwerper, daar kan je alle kanten mee op. Tijdens een trip naar Berlijn heeft hij een fotoserie gemaakt [fig. 14]. In een plas water op de straat zie je een weerspiegeling van een stuk huis. Om de plas heen zie je een zebrapad, stuk asfalt en een stoep. Een diversiteit aan texturen. De lijn van het huis loopt parallel met het asfalt en de andere stenen. Het laat de manier van kijken zien als hij rondloopt en kijkt naar de alledaagse dingen. Ook al is het een foto zijn manier van kijken naar objecten als beeldende kunstenaar heeft naar mijn mening invloed op het zien van deze situatie op straat. In zijn fotografie [fig. 15] heeft hij met alledaagse objecten een sculptuur gemaakt. Het oogt grafisch door de grote R en de compositie van lijnen en vlakken. Daarnaast heeft hij hoogstwaarschijnlijk zelf de foto geschoten en door het effect met de schaduw ontstaat er een extra laag in het werk. Al deze disciplines hebben invloed op elkaar in zijn werk. Het is interessant om naar zijn foto's te kijken wetende dat hij geïnteresseerd is in beide disciplines. Je probeert te zien wat voor invloed dat heeft op elkaar.

22. LinkartCompany, Baumgärtner

Hij deelt zijn manier van kijken in diverse media. Het kunnen hele simpele onderwerpen zijn uit het dagelijks leven waar een ritme in te vinden is. Zo heeft hij een langwerpig boekje gemaakt met enkel foto's van waslijnen [fig. 16]. De vormgeving van het boekje past bij de serie en er staat maar weinig tekst als uitleg. De uitvoering is helder en sterk. De meeste mensen zullen hier voorbij lopen, maar hij ziet er iets speciaals in en besluit het vast te leggen. Even terug naar het verhaal over autonoom en toegepast, Baumgärtner is een mooi voorbeeld waarbij zijn fotoserie als expositie worden geëxposeerd en vervolgens in een toegepaste vorm als publicatie te vinden zijn. Aan het einde van zijn oeuvre blijven enkel al die losse boekjes over in de bibliotheek maar dit straalt zijn hybride kracht uit. Al die losse boekjes hebben elk een eigen karakter en verhaal en tonen een deel van zijn kracht. Van fotoboekjes tot sculpturen en geschreven stukken tekst. Het is een feest om door die stapel boekjes te bladeren en kijken en zijn manier van kijken te begrijpen. In een ander werk van Baumgärtner is een bord vol met letters te zien waarmee hij een compositie heeft gevormd [fig. 17]. Fascinerend hoe hij met een alledaags object iets unieks heeft bereikt. Helaas is hij in 2009 overleden, maar gelukkig kunnen we ook vooruitkijken naar de hybride ontwerpers van deze tijd in het volgende hoofdstuk van mijn scriptie. Wie zijn de hybride ontwerpers van nu? En wat is de relatie van Fotografie in Grafisch ontwerp?

GRAPHIC DESIGN THESIS, 2016-2017

3. Hedendaags hybride

Hoe worden deze twee krachtbronnen tegenwoordig aangedreven door de ontwerper? Wie zijn de hybride ontwerpers van nu? Eigenlijk kan je deze vraag anders stellen. Wie zijn er niet hybride tegenwoordig? De grenzen van de disciplines zijn allang niet meer hetzelfde als in het verleden. Het postmedium denken is steeds meer de realiteit, het medium doet er niet meer toe.

3.1 Valkuilen & verwachtingen | De opleidingen van nu, zoals op de KABK, zijn gericht op het opzoeken van je grenzen en werken op grenzen van andere disciplines. Die raakvlakken blijven zich ontwikkelen. De studenten van nu zijn waarschijnlijk de hybride ontwerpers van de toekomst en kunnen meerdere disciplines samen gebruiken als een grote krachtbron in hun werk. Maar er zijn ook kanttekeningen. De grafisch ontwerper van nu komt daardoor meer onder druk te staan en er wordt steeds meer van hem of haar verwacht. Zij moeten constant reageren op de veranderingen en behoefte voor visuele communicatie. Zijn er nog meer valkuilen te benoemen voor de hedendaagse hybride ontwerper, en waar moet je je bewust van zijn als hybride ontwerper van nu? Persoonlijk heb ik ook momenten gehad dat je het gevoel hebt een keuze te moeten maken tussen twee disciplines. Die frustratie kan een valkuil zijn waardoor je juist een krachtbron gaat blokkeren. Want wie is er tegenwoordig niet hybride? Het kan goed zijn om daardoor voor jezelf een balans te vinden hoe jij die twee disciplines met elkaar wilt laten samenwerken om een uniek werk te maken.

Een hybride ontwerper is een persoon die twee krachtbronnen beheerst, zo simpel is het. Maar het klinkt simpeler dan dat het is. Het is de kunst om deze twee krachtbronnen zo te combineren dat er iets unieks ontstaat, een verrassende combinatie. Het heeft tijd nodig om die balans voor jezelf te vinden als ontwerper, het kan een valkuil zijn om constant die twee krachtbronnen te gebruiken zonder duidelijk focuspunt. Het bepaald jou manier van werken als ontwerper. Je bent niet verplicht om beide disciplines evenveel te gebruiken bij al het werk dat je maakt. Het is de kunst om daarin te variëren en te weten wanneer je jou krachten gebruikt, en meer op èèn krachtbron kan focussen. Je bent niet al een hybride ontwerper als je twee diploma's op zak hebt. Het is een manier van leven waar je mee moet leren omgaan en weet waar jij jezelf positioneert als hybride ontwerper. De hybride fotograaf groeit mee met de ontwikkelingen en past zich aan voor de veranderingen in andere disciplines zoals het internet/ digitale media. Iedereen kan nu een fotocamera kopen, en de mooiste foto's maken met zijn mobiele telefoon. *Florent Porta (Motion & graphic designer)* heeft een video gemaakt over verwachtingen waarbij objecten zich anders gedragen dan je zou verwachten. In de videostills zijn enkele objecten te zien: [Fig. 18-19] Wat verwachten mensen bij bepaalde disciplines? Bij een fotograaf verwacht men een prachtig uniek portret, en bij een grafisch ontwerper een boek wat tot de details van elke punt en komma is ontworpen tot een meesterwerk. Maar

zoals in het filmpje van Florent Porta, dat is wat zij verwachten maar niet altijd meer vanzelfsprekend. De fotograaf kan ook een grafisch ontwerper zijn en andersom. Maar kan iemand aan mijn fotografie zien dat ik ook een grafisch ontwerper ben? En kan iemand aan mijn typografische werk zien dat ik ook een fotograaf ben? Het is niet wat verwacht wordt maar is nu steeds meer de realiteit dat een persoon meerdere disciplines beheerst.

Hoe gaat de professionele fotograaf daar in deze tijd mee om? Digitale fotografie is tot nu toe de grootste verandering geweest. Vanaf het ontstaan was men al op zoek naar manieren om technisch kleur in een beeld toe te voegen. Fotografie is een samenkomst van techniek en artistiek vermogen²³. Door een eigen specialisme te ontwikkelen blijft je als fotograaf boven de rest uitsteken en een eigen beeldtaal creëren is belangrijk. Digitaal monnikenwerk hoort daar ook steeds meer bij, photoshop is een tool die zich steeds meer ontwikkelt en een essentieel gedeelte is van fotografie. Het is niet meer het schieten van een

23. Ilse van Rijn, juli 2008. Artikel over Fotografie, Hans Gremmen

plaatje. Met de nabewerking kan de maker tegenwoordig vele kanten op gaan. Maar toch is er voor de fotograaf misschien nog veel te winnen richting andere analoge of grafische technieken. Sarah Illenberger is illustrator en fotograaf, haar werk oogt grafisch. Zij knipt, plakt en maakt haar eigen composities en gebruikt andere materialen om haar idee te visualiseren. Ik vind haar een inspirerend voorbeeld van een hybride fotograaf van nu. Er is geen limiet in het combineren van diverse media. In haar serie *'Flower children'* [Fig. 20-21] voor in het Neon Magazine werkt zij samen met fotograaf Sabrina Theissen om deze modeserie foto's te maken. Een combinatie van foto's met bloemen als tweede laag. Het zijn twee technieken die samenkomen maar het is de maker die heeft bepaald dat ze elkaar kunnen versterken. Een ander werk is de serie *Wonderplants* [Fig. 22] waarbij ze een serie exotische planten heeft gefotografeerd met patronen geïnspireerd op textiel, gemaakt met simpel tape ²⁴. In haar serie Cut art [Fig. 23] voor het Neon Magazine schets zij op bekende schilderijen wat er gedaan moet worden aan chirurgische aanpassingen voor een perfect lichaam, vervolgens heeft zij met de technologie van tegenwoordig zoals photoshop de schilderijen aangepast. Zij laat zien dat het juist combineren van verschillende media tot iets unieks kan leiden. Fotografen gebruiken nu grafische technieken en visa versa. De lijn is flexibel.

24. Rebeca Fulleylove, 28 aug. 2015

Eva-Fiore Kovacovsky heeft fotografie gestudeerd aan de Gerrit Rietveld academie in Amsterdam. Haar studio ligt vol met natuurlijke objecten en stapels prints. Zij is vooral bezig in de donkere kamer, camera-loze fotografie, maakt experimentele exposities en speelt met formaten. Eva maakt gebruik van de fotogram, het maken van een directe afdruk op papier in de donkere kamer. Zij probeert altijd om een expositie tot leven te brengen. Als er alleen maar foto's hangen wordt alles volgens Eva zo plat ²⁵. Dat is waarom zij objecten creëert die passen bij de omgeving van de foto's. Bijvoorbeeld bij de *'Blattkiste'* serie [Fig. 24]. Hierbij worden op sokkels de bladeren geëxposeerd die gebruikt zijn bij het maken van de negatieven. Het is werk maar ook props voor de expositieruimte die meespelen in de beleving van

25. Mirja Majeovski, Interview Sept. 2014

de kijker in de ruimte. Het boek is eigenlijk een container voor de foto's waar ze in vastzitten. Door meer objecten erbij te betrekken en de foto's los te halen uit zijn container ontstaat er iets wat gaat leven. Een foto als een platte print op de muur is niet meer de enige vorm hoe foto's tegenwoordig worden gepresenteerd. De foto wordt samengevoegd in allerlei nieuwe containers [Fig. 25-26] zowel digitaal als in exposities en installaties. Er wordt meer gespeeld met formaten en de foto komt los uit zijn container of papier als cliché drager van een foto

. Ook Jaap Scheeren is een fotograaf die in enkele projecten fotografie heeft gebundeld met grafische technieken en gebruikt de media als inspiratiebron. Alledaagse voorwerpen worden door hem in simpele stappen aangepast waardoor er nieuwe beelden ontstaan. Hij loopt door de stad, de alledaagse realiteit, en maakt notities van ongebruikelijke of vreemde dingen. Vervolgens gaat hij daarmee aan de slag, meestal met fotografisch beeld als eindproduct. In het project *Fake flowers in Full colour* [Fig. 27] onderzocht Jaap samen met ontwerper Hand Gremmen of het mogelijk was om zelf fysieke kleurscheidingen te maken ²⁶. Een vertaling van fotografie naar full colour drukwerk. Er werden vier stillevens gebouwd: een Cyaan-, een Magenta-, een Yellow- en een Black-stillevens. Deze werden los van elkaar gefotografeerd en vervolgens over elkaar heen gedrukt. Een project waarbij ontwerp en fotografie heel dicht bij elkaar komt en de print en het boek het uiteindelijke eindwerk in dit project. Fotografie en grafisch ontwerp gaan hier hand in hand. Zijn website ²⁷ bestaat ook uit hoofdstukken die je kunt downloaden als delen van zijn publicatie met werk en de prints van het project zijn te koop. Scheeren kiest er soms bewust voor om kunstenaarsboeken te maken. Daarmee neemt hij heel bewust dus het besluit dat het werk niet aan een muur in een museum komt te hangen maar een grafische oplossing nodig heeft als extra laag [Fig. 28].

26. Henk Woudsma, De vrije Geest van Jaap Scheeren, mei 2014

27. Overzicht van publicaties:

De hybride fotograaf is dus ook in staat om steeds meer zijn eigen werk te publiceren in een eigen ontworpen publicatie of boek. Als hybride ontwerper heb de kennis om eigen beeldmateriaal te vertalen in een grafisch boek. Erik van der Weijde is zo'n fotograaf die zijn eigen boeken publiceert en verkoopt [Fig. 29-30]. Hij werkt samen met diverse editors en heeft al heel wat boeken en tijdschriften gepubliceerd. Door het werken met verschillende editors ontstaan

er diverse boeken met zijn werk. Zijn fotografie is alleen te krijgen door zijn boeken te kopen ²⁸. Ook Erik Kessels, creatief directeur van het communicatiebureau Kesselskramer verzameld fotografie om het vervolgens in verschillende fotoboeken en tentoonstellingen weer aan het publiek te tonen³. Hij is dan niet de fotograaf van het werk maar gebruikt zijn manier van kijken om een nieuwe selectie te maken en via printmedia het te publiceren. De fotograaf van nu is steeds meer in staat om verder te gaan dan enkel het uitprinten van foto's als losse prints. Het is fascinerend te zien hoe fotografie en grafisch ontwerp samensmelten in print. Print of de drager papier kan ook als element gebruikt worden in het werk zelf. *Hide&Seek* [Fig 31] is zo'n werk waarbij je een vrouw ziet met een in repen gesneden print voor haar gezicht wat een apart en vernieuwend effect geeft. Een studie fotografie is niet alleen het leren drukken op een knopje op je camera, en het licht goed zetten. Het creëert een manier van kijken en de kennis om de camera te gebruiken als je 3e oog en om je concepten en ideeën te visualiseren. Je leert hoe je verhalen moet vertellen met enkel beeld in allerlei vormen. Het kijken naar composities en de alledaagse dingen om je heen. Je leert je camera te gebruiken die jou manier van kijken kan vastleggen. Een grafisch ontwerper gebruikt geregeld beeld van fotograferen in hun werk alsof het niets is. Maar elke foto is door een fotografisch oog gemaakt en met kennis. Het is een perspectief van een fotograaf die gebruikt wordt door een grafisch ontwerper in bijvoorbeeld een poster of collage. De grafisch ontwerper is daar niet altijd erg bewust van. Met een fotografische achtergrond ben je je waarschijnlijk bewuster hoe je omgaat met beeld van een ander. Je kiest beeld uit wat past bij jou concept, compositie of typografie. Het kan irriteren als je verplicht bent om stock materiaal te gebruiken in je grafisch beeld als je weet dat er veel betere kwaliteit te behalen is als fotograaf. De foto komt wel los uit zijn container door het gebruik in andere media, maar het is belangrijk dat het op de juiste manier gebruikt wordt en met respect.

[3.2 Wikipedia ontwerpers](#) | Tijdens mijn zoektocht naar hybride kunstenaars kwam ik langs enkele namen waarbij je vraagtekens kunt zetten of het wel terecht is dat er verschillende disciplines bij hun naam vermeld staan. Anton Corbijn is een naam om mee te beginnen. Hij is bekend door zijn fotografie, maar heeft ook een postzegel ontworpen [\[Fig. 32\]](#) . Volgens wikipedia is hij dus een grafisch ontwerper. Ja, hij heeft zijn grenzen opgezocht en is er mee gaan spelen. Maar ik vind dit wel een discussie waard. Een grafisch ontwerper zou zich hier behoorlijk aan kunnen ergeren. Maar als je zou vragen waarom hij dan niet een grafisch ontwerper is, word het al lastiger. Ben je een fotograaf als je een fotocamera hebt, en ben je grafisch ontwerper als je indesign beheerst? Ook die grenzen zijn flexibel en vervaagd. Daarnaast heb je tegenwoordig als bekende kunstenaar meer ruimte om zulke uitstapjes te kunnen maken buiten je discipline zonder dat mensen er verbaasd op zullen reageren. Een andere naam die voorbij komt is Picasso. Picasso? Grafisch ontwerper? Ja, volgens wikipedia. En dat niet alleen, hij wordt omschreven als kunstschilder, tekenaar, beeldhouwer, grafisch kunstenaar, keramist en sieraadontwerper. Absoluut een hybride persoon. Maar ook hij heeft een paar posters gemaakt in zijn leven voor zijn eigen tentoonstellingen. [\[Fig. 33\]](#) . Picasso is dan niet een bekende grafisch ontwerper maar laat wel zien dat hij zijn manier van kijken goed kan toepassen op andere vlakken. Hoe zou bijvoorbeeld een gebouw of een film eruit hebben gezien ontworpen door Picasso?

3.3 Invloed 'fotografisch oog' | Na mijn studie fotografie op de fotovakschool in Amsterdam kreeg ik een rugzakje vol met kennis mee, maar ik wist nog niet zo goed hoe ik dat kon toepassen tijdens mijn studie grafisch ontwerp. In het begin lag die rugzak in een hoek en lag de focus vooral op grafisch ontwerp en het onderzoeken wat grafisch inhoudt en hoe ik er controle over kon krijgen. Al gauw kwam ik erachter dat die rugzak een sterke invloed heeft op mijn manier van studeren. Mijn fotografische kennis kon ik toepassen tijdens de opdrachten om het werk op te krikken en mijn beginners kennis over typografie te verbergen. Maar ook door het aan de kant te kunnen leggen voor een moment ontdekte ik nieuwe manieren naast fotografie om mijn manier van kijken te visualiseren. Ik gebruikte mijn fotografie om via een omweg toch met een goed resultaat te komen wat er grafisch uitzag. Als afgestudeerd fotograaf kreeg ik steeds meer grip op grafische technieken die ik weer kan toepassen bij mijn fotografisch beeld. Het 'fotografisch oog' is een belangrijk element wat meereist in mijn rugzak aan kennis van de vorige studie en het verleden. Je eigen fotovisie en manier van kijken. Als ik naar mijn boekenplank kijk hebben veel (foto)boeken een grafisch tintje. Boeken met Composities, objecten of combinaties van technieken en disciplines. Een boek op die plank als inspiratie is het werk van Lex Reitsma. Zijn 196 posters voor de Nederlandse opera is een belangrijk oeuvre van zijn werk als grafisch ontwerper. Voor vierentwintig jaar lang heeft hij deze posters gemaakt. Naast zijn posters maakte hij ook onder andere de operaboeken en programmafolders. Opera is een kunst van samenwerking, en ook Lex heeft in zijn posters samengewerkt met zijn eigen fotografie en grafische kennis. Hij had de ruimte om zijn eigen ideeën te realiseren. Zij hadden vertrouwen in zijn expertise en artistieke ideeën. Reitsma was een fanatiek fotograaf en las alles over fotografie en film. Dit was een stimulans om te gaan studeren op de Gerrit Rietveld Academie waar hij zich vervolgens verdiepte in typografie. Hij wilde de techniek tot in de details beheersen. Toen een opdrachtgever tegen hem zei: *'Er mag gerust iets misgaan'*. Koos hij bewust voor drukfouten, scheef gezette kantlijnen en andere grappen. Daarmee werd hij gezien als iemand die wilde afwijken van de regels. Dynamiek is belangrijk in zijn werk. Zijn affiches zitten vol met typografie en beeld, als een collage met lagen over elkaar heen. Het zijn visuele puzzels. Lex speelt met verschillende ontwerp vormen in de loop van de jaren dat hij de posters ontwerpt maar toch bleef het geheel constant, dynamisch en levendig. Soms maakte Reitsma enkel een symbolisch beeld voor een poster²⁹. Zoals de sleutel voor Capriccio [Fig. 34]. Maar meestal bewerkt hij zijn beelden en zorgt hij voor meerdere lagen en voegt elementen toe voor dynamiek. Zoals vlakken, typografie en licht. Heel soms maakt hij een puur grafisch affiche maar er zit altijd beweging in. Ook in zijn operaboeken gaat hij helemaal los. Waar de voorkant simpel is gaat hij in de binnenkant helemaal los met kleuren, papiersoorten, bewerkte foto's en grafische symbolen. Zijn beelden voor de posters werden overigens analoog opgebouwd uit lagen met plastic sheets, uitgeknipte letters en ander materiaal zette Reitsma zijn werk in elkaar. Met simpele middelen en een bureaulamp maakte hij bijvoorbeeld het beeld voor de poster van het stuk 'Die Meistersinger von Nurnberg' [Fig 35-36]. Grafisch ontwerper Stefan Sagmeister is een bekende naam in de Grafische wereld die veel samenwerkt met fotografen en het combineren van typografie in beeld. In zijn serie voor Jessica Walsh [Fig 37-38] heeft hij samengewerkt met fotograaf Henry Hargreaves en lichaamsschilder Anastasia Durasova. Door deze samenwerking ontstond er een werk waarbij verschillende media samenwerken voor een krachtig beeld³⁰.

29. Frederike Huygen, Lex Reitsma: 196 Affiches voor De Nederlandse opera. 2014

30. Robert Klanten, Anna Sinofzik. High Touch, Tactile design and visual explorations. Gestalten 2012. blz. 140-143

3.4 Grafische fotografie | Een ander punt wat ik wil uitlichten bij de hedendaagse hybride ontwerper zijn grafische foto's. Dit zijn foto's waarbij ik het zelf altijd moeilijk vind te plaatsen bij een discipline. Het wordt fotografie genoemd, of is door een fotograaf uitgevoerd maar het oogt grafisch. Het werk van *Geometric homicide* [Fig. 39] toont een portret van een persoon opgebouwd uit geometrische papieren vormen ³¹. Zeg het maar, Fotografie of grafisch ontwerp? Ik heb tot aan het schrijven van mijn scriptie nooit goed kunnen omschrijven waarom ik dit soort foto's grafisch vind, maar nu wordt het duidelijk. De scheidingslijn tussen deze twee disciplines is door mijn vorige studie en de kennis van deze studie zo flexibel geworden dat hij is vervaagd en het voor mij niet zo snel los is te zien van elkaar. Door die invloeden kan ik zeggen dat beide hetzelfde is. Mijn manier van kijken dat is ontwikkelt en in mijn rugzak is terechtgekomen vanuit mijn oude studie wordt toegepast bij visueel grafisch werk en is een krachtbron om dit soort werk op een andere manier te kunnen bekijken. Het is altijd fascinerend om naar te kijken. Het werk van Carl Kleiner ³² [Fig. 40] is heldere conceptuele fotografie gemaakt voor bedrijven zoals Ikea, en bij het werk van Simon Wald-Lasowski ³³ voor de Hema, volkskrant of NRC NEXT [Fig. 41] en het werk cubes [Fig. 42] van Lenert en Sander voor de Volkskrant ³⁴. Je voelt dat er zowel fotografische als grafische kennis aanwezig is. Als ik naar hun werk kijk zeg ik gelijk: Dit is fotografisch werk. Het zijn toegepaste foto's met als doel een reclamecampagne of cover, en uitgedacht tot de details in compositie, medium en materiaal. Het zijn voorstellingen van lijnen en vlakken. Je ziet foto's met hele bewuste keuzes en een duidelijke communicatie. Zij gebruiken fotografie als krachtbron om het visueel over te brengen, maar zijn ook grafisch ontwerper door hun manier van communicatie. Juist doordat de grens tussen deze twee krachtige disciplines zo flexibel is in deze tijd kunnen we nog wel even doorpraten en voorbeelden van kunstenaars benoemen die allemaal even inspirerend en fascinerend zijn om naar te kijken. Zij zijn enkel een klein stukje van die enorme massa wat zich hybride beweegt in deze tijd. Zij geven een duidelijk overzicht van ontwikkelingen en samensmeltingen.

31. Robert Klanten, Anna Sinofzik. *High Touch, Tactile design and visual explorations*. Gestalten 2012. blz. 122-123

32. Carl Kleiner website

33. Simon Wald-Lasowski website

34. Lenert en Sander, *Cubes*

Conclusie

Ik ben een hybride ontwerper met twee krachtbronnen die mij aandrijven en invloed hebben op elkaar. Fotografie en Grafisch ontwerp zullen nooit van elkaar los staan en gaan altijd hand in hand voor mij als ontwerper. Na het schrijven van mijn thesis is mijn positie in de grafische wereld helder. De frustraties of het gevoel om verplicht een disciplines te kiezen zijn verleden tijd. De rugzak die ik meenam uit de vorige studie is bijgevuld met nieuwe kennis. Ik heb een krachtige combinatie van kennis in handen waarmee ik uniek werk kan maken wat speels, dynamisch en levendig is.

Als hybride ontwerper ben je een vakman die kan switchen tussen diverse disciplines die je kunt samensmelten tot iets unieks. De grenslijn van een hybride ontwerper zal altijd flexibel zijn en zich aanpassen. Het is niet simpel, je moet bewust besluiten kunnen nemen. Het combineren van twee technieken maakt je niet meteen een goede hybride ontwerper. $1+1=3$, de kracht en uitdaging ligt pas in het derde element. Jij als ontwerper bent verantwoordelijk voor de diverse onderdelen die je gebruikt in je werk, en moet constant reageren op de veranderingen en behoeftes in de wereld van visuele communicatie. Het is belangrijk om je eigen positie in te nemen om anderen te kunnen overtuigen. Jij bepaalt zelf om van die witte lijn af te stappen tussen twee vlakken op het veld. Geef jezelf de vrijheid in het ontwerpen en laat de verwachtingen los. Je moet het lef hebben, en zonder limitatie speels omgaan met de elementen. Een foto hoeft niet vast te zitten in een container, zoals een boek. Als een persoon niet besluit om een geit met een schaap te kruisen ontstaat er nooit een gaap. Wij als hedendaagse ontwerpers moeten blijven combineren, en opzoek naar die gebieden waar iets nieuws en speels kan ontstaan.

Het alledaagse, voor iedereen zichtbaar maar door niemand gezien, kan een belangrijke inspiratiebron zijn voor een hybride ontwerper. Doodgewone objecten of situaties zijn een belangrijk startpunt om jou fotografisch oog en manier van kijken te ontwikkelen. De maker heeft de touwtjes in handen en wil laten zien hoe je iets met elkaar goed kan combineren. De beleving van de kijker staat nog altijd centraal. Het werk moet kunnen prikkelen en vernieuwend zijn om aandacht te trekken in diverse media.

Bronnen & Dankwoord

BOEKEN

Baumgärtner, Klaus. Klaus Baumgärtner, photographs: die waslijnen in de Outer Hebrides.

Broos, C.H.A. Piet Zwart en PTT. Den Haag: Gemeentemuseum, 1968. Monografie.

Broos, Kees and Piet Zwart. Piet Zwart. 's-Gravenhage: Haags Gemeentemuseum, 1973. Monografie.

Broos, Kees. Piet Zwart, 1885-1977. Amsterdam: Van Gennep, 1982. Monografie.

De Rijke, Theo and Klaus Baumgärtner. Klaus Baumgärtner. Zürich: Galerie Esther Hufschmid, 1995. Monografie.

Frederike Huygen, Lex Reitsma: 196 Affiches voor De Nederlandse opera. nai010 uitgevers/publishers, 2014. Monografie

Griffioen, Tineke and Michael Latchem. Gerard Kiljan + Paul Schuitema : Graphic designers, Photographers/filmmakers, industrial designers, teachers.

The Hague: Royal Academy of Art, 1996 Tentoonstellingscatalogie.

Locher, Hans and Susanne Karau. Klaus Baumgärtner : Photos Berlin. Freiburg im Breisgau: Morat Institut Für Kunst und Kunstwissenschaft, 2007. Tentoonstellingscatalogie.

Philip B Meggs and Alston W. Purvis. Meggs' History of Graphic Design. John Wiley & Sons 1998.

Robert Klanten, Anna Sinofzik. High Touch, Tactile design and visual explorations. Gestalten 2012.

Sarah Illenberger, Sarah Illenberger. Gestalten 2011. Monografie

Willems, Gerrit and Eddy Wenting. Klaus Baumgärtner. Zürich: Galerie Esther Hufschmid, 1998. Monografie, Tentoonstellingscatalogie.

WEBSITES

Hoofdstuk 1

<http://www.encyclo.nl/begrip/Hybride>

<http://kunstvannu.blogspot.nl/p/kenmerken.html>

<http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/grafiek>

<http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/fotografie>

<http://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/betekenis/nederlands/grafisch>

<http://www.kunstbus.nl/kunst/postmoderne-kunst.html>

http://www.egbg.nl/artikelen/Nederlands/Tegenscript/2008-01_scriptie_MarkvandenHeuvel.pdf

<http://www.harryhilders-fotografie.com/2015/07/autonoom-fotograferen/>

<http://begrippenlijst.frankzweegersart.com/2015/03/verschil-tussen-autonome-en-toegepaste-kunst/>

<http://www.kunstbus.nl/kunst/grafische-vormgeving.html> <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/diversen/102210-vanschilderkunst-naar-fotografiekunst.html>

<http://www.kunstbus.nl/kunst/grafische-vormgeving.html>

<http://kunstvannu.blogspot.nl/p/kenmerken.html>

<http://www.kabk.nl/pagewideNL.php?id=0055>

Hoofdstuk 2

<http://guity-novin.blogspot.nl/2011/08/chapter-44-dadaism-meeting-point-of-all.html>

<http://www.tate.org.uk/art/artworks/hausmann-the-art-critic-t01918>

<https://smarthistory.org/stepanova-the-results-of-the-first-five-year-plan/>

<http://www.kunstbus.nl/design/zwitserse-school.html>

<http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/130150-grafisch-ontwerpen-in-nederland-1900-1985.html>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Piet_Zwart

http://kabk.ericsschrijver.nl/imo/piet_zwart.html

https://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_Schuitema

<http://bouillabaiseworkinprogress.blogspot.nl/2010/08/paul-schuitema-berkels-patent-grafisch.html>

<http://www.kabk.nl/newsitemNL.php?newsid=0702&cat=04>

<https://www.linkartcompany.nl/kunstenars/klaus-baumgartner.html>

<http://www.klausbaumgartner.com/m/sculpture/>

Hoofdstuk 3

https://nl.wikipedia.org/wiki/Anton_Corbijn

https://nl.wikipedia.org/wiki/Pablo_Picasso

<http://www.mondayartproject.com/eva-fiore-kovakovsky/>

<http://kunstenarsboek.blogspot.nl/2012/10/de-vrije-geest-van-jaap-scheeren.html>

<http://www.hansgremmen.nl/demo-item/show-full/id/541>

<http://www.jaapscheeren.nl/about/>

<http://www.itsnicethat.com/articles/sarah-illenberger-wonderplants-1>

<http://www.itsnicethat.com/articles/bartholot>

<http://www.jaapscheeren.nl/chapter/flowers/>

<https://www.nrc.nl/nieuws/2012/08/02/erik-kessels-ik-houd-van-doodgewone-fotos-a1468749>

<http://simonwaldlasowski.com/work>

<http://thefoxisblack.com/2010/09/27/ikeas-homemade-is-best-cookbook-shot-by-carl-kleiner-2/>

<http://4478zine.com/2010publications.html>

<http://erikvanderweijde.com/publications.html>

MET DANK AAN:

Dirk Vis, Marjan Brandsma, Merel Boers, Michel Hoogervorst, Maarten Cornel, Eric Schrijver, Matthias Kreutzer, Katrin Korffman, Ewoud Traast, Medestudenten, Alumni studenten, Bibliotheek KABK en Johan van Ogten

Voor de begeleiding, goede gesprekken en vele handige tips en advies die uiteindelijk verwerkt zijn in mijn scriptie.